

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعيات و قانون
پروگرام ماستري فقه و قانون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

اسباب اختلاف فقهاء در احکام زنا

رساله ماستري

محصل: کریم الله حنفی

استاد رهنما: دکتور محمد سلیم مدنی

سال: ۱۴۰۱ هـ.ش. ۱۴۴۳ هـ.ق

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری فقه و قانون

امارت اسلامی
افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
Ministry of Higher Education

اسباب اختلاف فقهاء در احکام زنا

رساله ماستری

محصل: کریم الله حنفی

استاد رهنما: دکتور محمد سلیم مدنی

سال: 140۱ هـ ش. 1444 هـ ق

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دپارتمنت فقه و قانون

بورد ماستری

تصديق نامه

محترم کريم الله ولد عبدالمنان ID: SH-MSF-99-715 محصل دور هشتم فقه و قانون که رساله ماستری خویش را زیر عنوان: اسباب اختلاف فقهاء در احکام زنا به روز ۱۳۸۸ تاریخ ۱۳ / ۸ / ۱۴۰۱ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و به اساس بررسی هیات تحکیم مستحق ۷۰ (نمره به عدد) هفتاد (نمره به حروف) گردید، موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم :

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دوکتور مومن حلیمی	عضو هیات	
۲	دوکتور محمد یونس ابراهیمی	عضو هیات	
۳	دوکتور محمد سلیم مدنی	استاد رهنما و رئیس جلسه	

..... معاون علمی

..... آمر بورد ماستری

خلاصه بحث

با توجه به آثار شوم و عواقب زیان‌باری که بر عمل شنیع زنا مترتب است، حرمت آن از دیدگاه اسلام مبرهن و آشکار می‌گردد. چون اسلام به عنوان يك دين آسمانی برای هدایت بشر آمده است، در این راستا، سلامت نسل‌ها و قداست خانواده به عنوان رکنی از ارکان سازنده جامعه از اهمیت خاصی برخوردار است. لذا برای تنظیم سالم روابط و حفظ حرمت خانواده و صالح بودن نسل بشر، بر کنترل عادلانه و صحیح روابط مردان و زنان تأکید فراوان دارد.

ارتکاب جرایمی همانند زنا، که مخّل به این روابط است، مشمول مجازات شدید حدّ شناخته شده است تا کسی جرأت بی‌توجهی به سرنوشت خانواده و نسل آینده جامعه پیدا نکند و از مسیر صحیح اشباع غرایز بیرون نرود. حدودی مانند تازیانه و رجم و به تعبیری مجازات شدید، موجب پیش‌گیری جدی از وقوع جرم ننگین زنا است؛ زیرا احتمال مجازات فوق العاده شدیدی که در برابر زناکاران قرار داده شده است در روحیه غالب افراد مؤثر است و حالت تهدیدی آن، می‌تواند در آن‌ها اثر بگذارد.

این تأکید و تهدید برای این است که ارتباط نامشروع در جامعه شایع نگردد و کانون خانواده استحکام و قداست خود را حفظ کند و نسل بشر در روشنی تربیت صحیح، سالم و صالح و کارآمد و مقید بار بیاید. چرا که در صورت رواج روابط نامشروع و شیوع بی‌بند و باری جنسی، بنیان جامعه از اساس متزلزل می‌شود. مرتکب عمل زنا کسی است که تیشه به ریشه حیات اجتماعی می‌زند و اساس مدنیت را در معرض خطر قرار می‌دهد و... که از نظر اسلام چنین فردی به عنوان مجرم اجتماعی مستحق عقوبت است.

بدیهی است که افراد جسور و شروری که مصالح خود و جامعه را به تباهی می‌کشاند، باید به اشدّ مجازات گرفتار شوند تا از يك سو عبرت دیگران گردند و از سوی دیگر، محیط از آلودگی گناه آنان پاک گردد.

این تیزس که موضوع آن در نوع خود بکر و تازه است در چهار فصل تدوین گردیده است که موضوعات ذیل را دربر دارد:

در فصل اول مفهوم سبب، معنی لغوی سبب، کلمه سبب در قرآن، سبب در اصطلاح فقهی، احکام سبب، مفهوم زنا، تعریف لغوی زنا، تعریف اصطلاحی زنا از نظر فقهای اسلامی، تعریف زنا از نظر طب عدلی، پیشینه اختلاف در زمان صحابه کرام رضی الله عنهم، پیشینه اختلاف در زمان تابعین و فقها، بیان اسباب اختلاف فقها، تعارض و ترجیح در میان ادله حکم شرعی زنا، حکم شرعی زنا، حکم زنا در قرآن کریم، حکم زنا از نظر احادیث نبوی، حکم زنا از نظر علما و فقهای اسلامی، ارکان زنا، مقاربت حرام، حکمت تحریم زنا، حکمت دنیوی و اخروی تحریم، حکمت اخلاق و فرهنگی تحریم زنا، حکمت‌های اجتماعی تحریم زنا و راه‌های پیشگیری از زنا مورد بحث قرار گرفته است.

در فصل دوم اسباب اختلاف فقها در اثبات زنا، اختلاف فقها در شبهه دافع حد زنا و سبب، مفهوم شبهه، اساس و مبدا دفع حدود به شبهه، اختلاف فقها در شبهه دافع حد زنا، سبب اختلاف فقها در شبهه دافع حد زنا، دلایل اثبات زنا،

اثبات زنا به اقرار و سبب اختلاف در آن، اثبات زنا به شهادت و سبب اختلاف در آن، اثبات زنا به ظهور حمل و سبب اختلاف در آن به صورت مفصل و جامع مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

اما در فصل سوم اسباب اختلاف فقها در اصناف زانی‌ها و مجازات‌شان، حد زناى محصن، معنی احصان، اقسام احصان، شرایط احسان، مجازات زانی محصن، حد زناى بکر، مجازات تغریب، و سبب اختلاف در آن، حد زناى پسر مجرد با زن متاهل آزاد و برعکس و سبب اختلاف در آن حد زناى کنیز غلام و سبب اختلاف در آن مورد بحث قرار گرفته است.

در فصل چهار یا اخیر اسباب اذ

به سنگسار و در تنفیذ حد، تنفیذ . . . . .
در آن، تاثیر زنا بر مصاهرت، اختلاف فقها در احکام زنا در حالت اکراه و سبب اختلاف در آن، تاثیر زنا در حالت اکراه، حکم اکراه، اختلاف فقها در احکام زنا در حالت اکراه و سبب اختلاف در آن، اختلاف فقها در احکام زنا در حالت جنون و سبب اختلاف در آن توضیح و تشریح شده و در قسمت اخیر تیزس نتیجه‌گیری موضوع و در قسمت پایانی آن منابع و ماخذ ذکر گردیده است.

فهرست مطالب

Error! Bookmark not defined.....	مقدمه
Error! Bookmark not defined.....	اهمیت و ضرورت موضوع
Error! Bookmark not defined.....	پیشینه تحقیق
Error! Bookmark not defined.....	مواد و روش تحقیق
Error! Bookmark not defined.....	اسباب تحقیق
Error! Bookmark not defined.....	مشکلات تحقیق
Error! Bookmark not defined.....	فصل اول
Error! Bookmark not defined.....	مفاهیم و کلیات تحقیق
Error! Bookmark not defined.....	مبحث اول- مفاهیم تحقیق
Error! Bookmark not defined.....	مطلب اول- مفهوم سبب
Error! Bookmark not defined.....	مطلب دوم - اقسام سبب
Error! Bookmark not defined.....	مطلب سوم - احکام سبب
Error! Bookmark not defined.....	مطلب چهارم - مفهوم الفاظ مشابه به زنا
Error! Bookmark not defined.....	مبحث دوم- کلیات تحقیق
Error! Bookmark not defined....	مطلب اول - پیشینه اسباب اختلاف در زمان صحابه کرام رضی الله عنهم
Error! Bookmark not defined.....	مطلب دوم- اسباب اختلاف فقهاء
Error! Bookmark not defined.....	مبحث سوم- حکم شرعی زنا
Error! Bookmark not defined.....	مطلب اول - حکم زنا در قرآن کریم
Error! Bookmark not defined.....	مطلب دوم- حکم زنا از نظر احادیث نبوی
Error! Bookmark not defined.....	مطلب سوم - احکام زنا
Error! Bookmark not defined.....	مطلب چهارم - حکم زنا از نظر علماء و فقهای اسلامی
Error! Bookmark not defined.....	مبحث چهارم - ارکان زنا
Error! Bookmark not defined.....	مطلب اول - مقاربت حرام
Error! Bookmark not defined.....	مطلب دوم - عمدی بودن وطی

Error! Bookmark not defined.....مبحث پنجم - حکمت تحریم زنا

Error! Bookmark not defined.....مطلب اول - حکمت دنیوی و اخروی تحریم زنا

Error! Bookmark not defined.....مطلب دوم - حکمت اخلاقی و فرهنگی تحریم زنا

Error! Bookmark not defined.....مطلب سوم - حکمت‌های اجتماعی تحریم زنا

Error! Bookmark not defined.....مطلب چهارم - حکمت صحت و طبی تحریم زنا

Error! Bookmark not defined.....مبحث ششم - راه‌های پیشگیری از زنا

Error! Bookmark not defined.....فصل دوم

Error! Bookmark not defined.....اسباب اختلاف فقهاء در اثبات زنا

Error! Bookmark not defined.....مبحث اول - اختلاف فقهاء در شبهه دافع حد زنا و سبب آن

Error! Bookmark not defined.....مطلب اول - مفهوم شبهه

Error! Bookmark not defined.....مطلب دوم - اساس و مبدأ دفع حدود به شبهه

Error! Bookmark not defined.....مطلب سوم - اختلاف فقهاء در شبهه دافع حد زنا

Error! Bookmark not defined.....مبحث دوم - دلایل اثبات زنا

Error! Bookmark not defined.....مطلب اول - اثبات زنا به اقرار و سبب اختلاف در آن

Error! Bookmark not defined.....مطلب دوم - اثبات زنا به شهادت و سبب اختلاف در آن

Error! Bookmark not defined.....مطلب سوم - اثبات زنا به ظهور حمل و سبب اختلاف در آن

Error! Bookmark not defined.....فصل سوم

Error! Bookmark not defined.....اسباب اختلاف فقهاء در اصناف زانی‌ها و مجازات‌شان

Error! Bookmark not defined.....مبحث اول - حد زنای محصن (مرد و زن ازدواج کرده آزاد) و سبب اختلاف در آن .... defined.

Error! Bookmark not defined.....مطلب اول - معنی احصان

Error! Bookmark not defined.....مطلب دوم - اقسام احصان

Error! Bookmark not defined.....مطلب سوم - شرایط احصان

Error! Bookmark not defined.....مطلب چهارم - حد یا مجازات زانی محصن

مبحث دوم - حد زنای بکر (دوشیزه و پسر ازدواج ناکرده) آزاد و سبب اختلاف در آن. Error! Bookmark not defined.

مطلب اول - مجازات تازیانه یا دُرّه و سبب اختلاف فقهاء در آن Error! Bookmark not defined.....

مطلب دوم - مجازات تبعید و سبب اختلاف فقهاء در آن Error! Bookmark not defined.....

مطلب سوم - حد زنای پسر مجرد با زن محصن آزاد و برعکس و سبب اختلاف در آن. Error! Bookmark not defined.

مطلب چهارم - حد زنای کنیز و غلام و سبب اختلاف در آن Error! Bookmark not defined.....

فصل چهارم Error! Bookmark not defined.....

اسباب اختلاف فقهاء در کیفیت و اثرات حد زنا Error! Bookmark not defined.....

مبحث اول - اسباب اختلاف فقهاء در کندن گودال برای محکوم سنگسار و در تنفیذ حد ... Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم - تنفیذ حد و سبب اختلاف در آن Error! Bookmark not defined.....

مبحث دوم - تاثیر زنا در مصاهرت، اکراه و جنون و اسباب اختلاف فقهاء در آن ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب اول - تاثیر زنا در مصاهرت Error! Bookmark not defined.....

مطلب دوم - تاثیر زنا در حالت اکراه Error! Bookmark not defined.....

مطلب سوم: مجنون در جرم زنا ..... Error! Bookmark not defined.

نتیجه گیری 10

پیشنهادهات 11

فهرست آیات Error! Bookmark not defined.....

فهرست احادیث Error! Bookmark not defined.....

فهرست اعلام Error! Bookmark not defined.....

منابع و ماخذ 12

نتیجه گیری

در نتیجه بحث‌هایی که طی چهار فصل این رساله به صورت مفصل از منابع و مآخذهای معتبر علمی صورت در مورد زنا، مفهوم زنا، احکام زنا، اسباب زنا، عوامل جلوگیری از زنا، اضرار عمل زنا و عواقب ناگوار اجتماعی عمل زنا بحث و مباحثه صورت گرفت تا باشد که قشر جوان و تحصیل کرده با آگاه ساختن خود و افرادی که با به نحو از انحصار جامعه در تماس هستند در قسمت آگاهی رساند و اضرار دنیوی و عواقب بد اخروی این عمل معلومات داده شود.

طوری‌که انگیزه و هدف هر کتاب و رساله علمی نفع رسانیدن به هموعان می‌باشد، این رساله نیز با داشتن خوبی‌هایی که دارد از دیدگاه قرآن کریم، احادیث نبوی، اجماع امت مسلمه و اقوال مذاهب چهارگانه تمام جوانب این موضوع را بررسی و راه‌حل‌های را جهت جلوگیری عمل زنا پیشنهاد کرده تا باشد که جامعه بشری در روشنی احکام شرعی بتوانند در کنار همدیگر بدون موجودیت فساد اخلاقی زنده‌گی مرفه‌ای داشته باشند.

اینکه عمل زنا از نظر شریعت اسلامی بسیار بد پنداشته و به شدیدترین الفاظ شدیدترین جزایایی چون؛ سنگسار (رجم) برای زانی محصن و یا کسانی که بعد از ازدواج و داشتن همسر شرعی و قانونی مرتکب این عمل می‌گردد به جزای اعمالش رسانیده شود، تا باشد که نظام خانواده‌گی که مهمترین رکن تشکیل خانواده است حفظ شود. همچنان در مورد زانی غیرمحصنه نیز احکام شرعی وجود دارد و زدن دره و در ضمن تعبید زانی از وطن و سرزمین نیز مورد بحث است. اگر افراد جامعه ما به تمسک به احکام الهی و آگاه ساختن افراد جامعه و استفاده این رساله و کتب دیگری که در قسمت منابع و مآخذ این رساله می‌آیند معلومات همه‌جانبه حاصل نمایند هرگز به سوی فساد اخلاقی و عمل زنا روی نمی‌آورد.

در اخیر توصیه می‌گردد تا افراد جامعه در مورد شریعت بالاخص عمل زنا سطح آگاهی خود را بلند سازد و در مورد جزای دنیوی و اخروی عمل زنا تا حد ممکن معلومات کافی حاصل کنند، زیرا که نداشتن معلومات در احکام و قوانین شرعی و آگاه نبودن در مورد آن عذر پنداشته نمی‌شود و هر مسلمان مکلف است تا فرایض، واجبات، سنت، مستحبات و ... را بداند. به هر اندازه‌ی که سطح تعلیم و تحصیل و خصوصاً دانستن آموزه‌های اسلامی در یک جامعه بلند برود واقعات فساد اخلاقی و عمل زنا و همچنان مفاسد دیگری اجتماعی که متأسفانه دامنگیر جوامع است از آن جلوگیری صورت گیرد.

همچنان افراد و اشخاص با مطالعه این رساله می‌توانند از اضرار طبیعی عمل شنیع زنا با خبر شده و پیامدهای که نسل‌های جامعه بشری را به طرف گودال بدبختی و انقراض نسل سوق می‌دهد جلوگیری به عمل آورد.

پیشنهادات

1. از امارت اسلامی افغانستان تقاضا می‌گردد تا غرض جلوگیری از این عمل شنیع سطح آگاهی عامه را از طریق صدور حکم به ملا امان مساجد بلند ببرد.
2. امارت اسلامی افغانستان با نشر و پخش قوانین، مخصوصاً قوانینی که در این مورد وجود دارد از این عمل جلوگیری به عمل آورد.
3. امارت اسلامی افغانستان با از بین بردن اسباب و راه‌هایی که باعث به میان آمدن روابط نامشروع و زنا می‌گردد، جداً جلوگیری نماید.
4. امارت اسلامی افغانستان باید با کنترل رسانه‌های اجتماعی از نشر و پخش فلمها و سریالهای خلاف عرف، عادت و فرهنگ اسلامی جلوگیری به عمل آورد.
5. امارت اسلامی افغانستان با تطبیق و اجرای حد زنا به بهترین وجه آن از ارتکاب این عمل جلوگیری نماید.
6. افراد و اشخاص، مخصوصاً اهل علم و دانش با مطالعه این پایان نامه و کتابهای دیگری که در لابلای این موضوع در آن استفاده شده است، با دانستن جزایهای دنیوی و اُخروی عمل زنا پی برده خود و افراد دیگر را از آن برحذر نمایند.
7. بزرگان خانواده‌ها در قبال فامیل خود مسوولیت دارند تا اعضای فامیل خود را از اضرار دنیوی و اُخروی عمل زنا باخبر بسازند.
8. بزرگان خانواده‌ها باید در طول عمر فرزندان‌شان مراقب روابط و تعامل فرزندان خود باشند.
9. خانواده‌ها مسوول اند تا در خانه‌های‌شان از دیدن فلم‌ها و سریالهای مبتذل که اخلاق و رفتار فرزندان را متاثر می‌سازند جداً جلوگیری به عمل آورند، تا مبادا سبب فساد اخلاق فرزندان‌شان گردد.
10. قشر تعلیم‌یافته و دانا در ضمن مسوولیت‌های فردی زندگی‌شان باید درک کنند که هر فرد در قبال افراد جامعه مسوولیت دارند و وظایف و مکلفیتهای اجتماعی خود را با در نظر داشت شریعت غرای محمدی به وجه احسن آن ادا نمایند.

منابع و ماخذ

قرآن کریم.

تفسیر و علوم آن:

- (1) ابوبکر الجصاص، الامام ابوبکر احمد بن علی، احکام القرآن، ناشر: مطبعة دار الفكر بیروت.
- (2) ابن قدامه، محمد بن عبدالله، متولد، المغنی و الشرح الكبير، بیروت، دارالکتب العربی 1403 هـ.ق.
- (3) عثمانی، مفتی محمد شفیع، تفسیر معارف القرآن، انتشارات شیخ الاسلام احمد جام، سال چاپ ۱۳۸۷.
- (4) امام قدوری رحمہ اللہ، اشرف الہدایہ، ج ۴، پشاور، پاکستان.
- (5) صابونی، محمد علی، روائع البیان، تفسیر آیات الاحکام، ناشر: مكتبة الغزالی، دمشق، سال چاپ، ۱۴۰۰ هـ ش.
- (6) عبدالباقی، محمد فؤاد، المعجم المفهرس لألفاظ القرآن الکریم، ناشر: دار الکتب المصریة، سنة النشر، ۱۳۶۴.
- (7) قرطبی، ابو عبدالله محمد بن احمد، الجامع لأحكام القرآن.

مصادر حدیث و علوم آن:

- (8) ابن ماجه، محمد، سنن ابن ماجه، مكتبة الشاملة.
- (9) ابن عابدين، رد المحتار على الدرالمختار، جز چهارم، مطبعة حلبی، مصر، سال چاپ، ۱۳۸۶ هـ.
- (10) ابو داوود، سليمان بن اشعث بن بن بشير، سنن ابی داود، مكتبة الشاملة.
- (11) بخاری، ابو عبدالله محمد بن اسماعیل، صحيح البخاری، مترجم: دکتر طاهر لاوژه، چاپ ایران.
- (12) نیشاپوری، مسلم بن حجاج، صحيح مسلم، مكتبة الشاملة.
- (13) نسائی، احمد بن شعيب، سنن نسائی، مكتبة الشاملة.
- (14) محقق، عبدالله بن عبدالرحمن بن حسين سليم، سنن دارمی، ناشر: دارالمغنی، سال چاپ ۱۴۲۱ هـ.

مصادر اصول فقه و فقه:

- (15) الصاغر جی، الشیخ محمد سعید، الفقه الحنفی و ادلته، ج ۱، ناشر: مكتبة الغزالی دمشق، دارلفیحاء، بیروت.
- (16) ابن رشد، ابو الولید محمد بن احمد بن محمد بن احمد بن رشد القرطبی، بداية المجتهد و نهاية المقتصد، مكتبة الشاملة.
- (17) ابن سمره، عبدالرحیم عزیز عبداللطیف، جرائم الاعتداء على الاعراض و عقوباتها فی الفقه الاسلامی، دارسة فقهیه مقارنة، پی دی ایف.

- (18) الفه الحافظ ابن اللحام، متولد سال ۷۵۴ متوفای سال ۸۰۳، القواعد والفوائد.
- (19) بیهقی، احمد بن حسین، متولد قرن چهارم و متوفای قرن پنجم، شعب الایمان.
- (20) حلی، مقداد بن عبدالله سیوی، نضد القواعد الفقہی، پی دی اف.
- (21) دهلوی، شاه ولی الله، الانصاف فی بیان أسباب الاختلاف، تحقیق و تخریج احادیث: محمد صبحی، حسن حلاق، و عامر حسین، پی دی ایف.
- (22) زحیلی، وهبة بن مصطفى، الفقه الاسلامی و ادلته، ناشر: دار الفكر دمشق، مكتبه الشامله.
- (23) شعری، دكتور عبدالملك عبدالرحمن، العلاقات الجنسية غير الشرعية و عقوبتها في الشريعة والقانون.
- (24) عوده، عبدالقادر، التشريع الجنائي الاسلامی مقارنا بالقانون الوضعی، ناشر: دار الكتاب العربی بیروت، مكتبة الشامله.
- (25) شوکانی، محمد بن علی بن محمد عبدالله، نیل الاوطار، مكتبة الشامله.
- (26) غزالی، ابو حامد محمد ابن احمد، احياء العلوم، مترجم: مؤيد الدين محمد خوارزمي، تهران، شركت انتشارات علمی فرهنگي، 1376.
- (27) کمال، ابو مالک بن السید سالم، صحيح فقه السنة، مترجم: علی آقا صالحی، چاپ اول، سال ۱۳۹۷.
- (28) کاسانی، علاء الدین، ابوبکر، بن مسعد بن أحمد الحنفی، بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع، ناشر، دارالکتب العلمیة الطبعة.
- (29) مجموعة من المؤلفين، الموسوعة الفقهية الكويتية.
- (30) مغنیه، محمد جواد، علم اصول الفقه فی ثوبه الجديد.

مصادر حقوقي و قانونی:

- (31) صادقی، محمد هادی، حقوق جزای اختصاصی؛ جرایم علیه اشخاص، نشر میزان، هفتم، سال ۱۳۸۴.
- (32) عالمی، احسان الله. طب عدلی، چاپ اول، کابل: میوند، چاپ پروژہ امور عدلی و قضائی، 1387.
- (33) محمودی، قضاوتمند عبدالدين، جریده رسمی قضاء، ارگان نشراتی ستره محکمه، سال چاپ ۱۳۹۹.

مصادر لغوي:

- (34) ابن منظور انصاری، متولد ۷۱۱ هـ، لسان العرب، سال چاپ ۱۲۹۰.
- (35) دهخدا، علی اکبر، متولد سال ۱۲۷۵ و متوفای سال ۱۳۳۴ ش، لغت نامه دهخدا، کتاب الکترونیکی.
- (36) رازی، ابن فارس، ابوالحسین احمد بن زکریا القزوينی، معجم مقایس اللغة، تحقیق عبدالسلام هارون، پی دی اف.
- (37) زبیدی، محمد بن محمد، تاج العروس من جواهر القاموس، تحقیق: مجموعة من المحققين. ناشر: دار الهدایة.

- (38) شرتونی، سعید الخوری، اقرب الموارد فی فصیح العربیه والشوارد، پی دی اف.
- (39) فیروز آبادی، محمد بن یعقوب، معلم بطرس بستانی، القاموس المحيط، پی دی اف.

بخاطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:
پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته
و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af